

Шуляк Сергій Вікторович
Берестень Юрій Володимирович

Цивілізаційний підхід до інтерпретації майбутнього світового порядку

УДК 327:316.722
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2026-3.37>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Шуляк Сергій Вікторович
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
Університету митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4,
Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0001-6499-2000

Берестень Юрій Володимирович
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та теорії
держави й права
Університету митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4,
Дніпро, Україна
ORCID: 0009-0000-0396-1577

Сьогодні практично не викликають сумнівів криза та навіть руйнація ліберального міжнародного порядку, що сформувався після Другої світової війни та спирався на поєднання американського лідерства, багатосторонніх міжнародних інститутів, відкритої економіки, кооперативної безпеки та солідарності ліберальних демократій. Усе це спонукає дослідників ставити питання про його можливі альтернативи. Актуальність дослідження зумовлена також піднесенням незахідних центрів впливу, кризою універсалістських засад ліберального порядку та зростанням значення культурно-цивілізаційних чинників у світовій політиці.

Метою статті є з'ясування специфіки інтерпретації майбутнього світового порядку крізь призму цивілізаційної проблематики. Методологічну основу дослідження склали порівняльний політико-теоретичний аналіз, дискурс-аналіз і системний метод, використання яких дозволило зіставити основні концепції майбутнього світового порядку та виявити їхні спільні й відмінні риси.

У центрі уваги статті перебувають концепції дослідників, які інтерпретують майбутній світовий порядок крізь призму цивілізаційної проблематики. Простежено інтелектуальні витоки цивілізаційного підходу в працях А. Тойнбі, С. Гантінгтона, Б. Бузана і Р. Літмла, а також проаналізовано концепції світового порядку Г. Кіссінджера, Р. Хіггінса й А. Ачарї. Показано, що цивілізаційний підхід сформувався як альтернатива євроцентричним і державоцентричним інтерпретаціям міжнародних відносин, пропонує ширшу історичну перспективу аналізу світової політики.

У статті обґрунтовано, що сучасні представники цивілізаційного підходу, попри відмінності у трактуванні ролі цивілізацій, сходяться у визнанні неможливості збереження майбутнього світового порядку на основі виключно західної нормативної моделі. Майбутній світовий порядок розглядається ними як поліцентрична система, заснована на взаємодії різних цивілізаційних моделей, нормативному плюралізмі та реформованих механізмах глобального управління. Зроблено висновок, що цивілізаційний підхід має значний евристичний потенціал для дослідження трансформації світового порядку, оскільки дозволяє пояснювати її не лише через зміну балансу сил, а й через зростання ролі цивілізаційної ідентичності, історичного досвіду та культурно-нормативних чинників у світовій політиці.

Ключові слова: міжнародні відносини, світовий порядок, ліберальний міжнародний порядок, цивілізація, цивілізаційний підхід, цивілізація-держава, мультиплексний світовий порядок.

Вступ. Сьогодні практично не викликають сумнівів криза та навіть руйнація ліберального міжнародного порядку (ЛМП), що сформувався після Другої світової війни та спирався на поєднання американського лідерства, багатосторонніх міжнародних інститутів, відкритої економіки, кооперативної безпеки та солідарності ліберальних демократій, а після закінчення холодної війни набув глобального характеру. Серед основних причин його руйнації можна назвати зміну глобального балансу сил, піднесення Китаю та інших центрів впливу, відносно послаблення позицій США, негативні наслідки гіперглобалізації, зростання націоналізму й популізму, нездатність міжнародних інститутів ефективно реагувати на нові виклики, а також протиріччя між універсалістськими претензіями ліберального порядку та політичним і культурним різноманіттям сучасного світу.

Усвідомлення невідворотності краху ЛМП спонукає дослідників ставити питання про його можливі альтернативи. Активні дискусії щодо цього розпочалися вже після глобальної фінансової кризи 2008 р., а особливої гостроти набули після приходу

до влади у США Д. Трампа, який не приховував скептичного ставлення до ЛМП. І якщо переважна більшість учасників цих дискусій, як серед вчених, так і серед політиків, концентруються навколо звичних для теорії міжнародних відносин питань про суперництво великих держав, перерозподілу сили на світовій арені та змінах у полярності міжнародної системи, низка авторів намагається вийти за межі традиційних підходів і намагається подивитися на майбутній світовий порядок крізь призму цивілізаційної проблематики (*the civilisational problematique*).

Мета та завдання. Мета роботи полягає в з'ясуванні специфіки інтерпретації майбутнього світового порядку крізь призму цивілізаційної проблематики. Досягнення мети передбачає вирішення низки дослідницьких завдань, а саме: з'ясування інтелектуальних витоків цивілізаційного підходу до розуміння світової політики; аналіз авторських концепцій майбутнього світового порядку, з точки зору цивілізаційної проблематики; визначити пояснювальний потенціал цивілізаційного підходу для аналізу трансформації світового порядку.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Серед них провідне місце посідає порівняльний політико-теоретичний аналіз, який дозволяє зіставити різні концепції майбутнього світового порядку та виявити їхні спільні й відмінні риси. Дискурс-аналіз було використано для дослідження особливостей інтерпретації цивілізаційної проблематики у конструюванні майбутнього світового порядку у працях різних авторів. Використання системного методу дозволило представити цивілізації як складові сучасної системи міжнародних відносин, що взаємодіють із державами, міжнародними організаціями та іншими акторами світової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання про долю сучасного світового порядку та його альтернативи опинилася у центрі уваги таких відомих у галузі міжнародних досліджень авторів як Дж. Айкенберрі [12], Г. Аллісон [5], Р. Хаас [9], Ч. Глейзер [8], Дж. Міршаймер [14], Р. Швеллер [17] та багатьох інших. Ця проблема в останні роки перебуває також в центрі уваги учасників щорічної Мюнхенської безпекової конференції (Munich Security Conference) [15; 16]. Дискусії, як вже зазначалося, концентруються переважно навколо питань нового балансу сил, майбутньої полярності міжнародної системи, посилення антидемократичних тенденцій у світовій політиці та ідеологічного протистояння ліберальних демократій та автократій, що цілком можна віднести до традиційних тем у дискусіях представників лібералізму та реалізму.

Якщо праці зазначених авторів широко відомі, активно обговорюються, і є певним мейнстримом у дослідженні проблеми зміни світового порядку, то ідеї авторів, що звертаються до його цивілізаційного виміру менш відомі, можливо за виключенням праці Г. Кіссінджера [13] та робіт А. Ачар'ї [1; 2; 3; 4], в яких він виклав свою концепцію «мультиплексного» порядку (multiplex order). Ці автори схильні розглядати кризу існуючого та формування нового світового порядку у більш широкій перспективі, намагаючись подолати традиційний державоцентризм і євроцентризм теорії міжнародних відносин, зокрема через звернення до цивілізаційної проблематики.

Результати. Перш ніж перейти до розгляду особливостей цивілізаційного підходу у розумінні майбутнього світового порядку, слід зробити певне застереження щодо вживання поняття «світовий порядок». У науковій літературі використовуються три близькі, але не тотожні поняття: «міжнародний порядок», «світовий порядок» та «глобальний порядок». Їхнє розмежування відображає певну еволюцію міжнародної системи – від класичної міждержавної моделі до сучасної глобалізованої взаємозалежності. Далеко не всі автори надають значення цьому розмежуванню і застосовують ці

поняття (особливо перші два) одночасно, фактично як тотожні, що не є коректним. У цій роботі ми будемо користуватися переважно поняттям «світовий порядок» як таким, що є більш притаманним представникам цивілізаційного підходу, які прагнуть вийти за межі традиційного сприйняття міжнародних відносин як передусім міждержавних взаємодій. Поняття «міжнародний порядок» також уживається, але переважно для більш точної передачі поглядів того чи іншого автора, чиї праці було використано у роботі.

Цивілізаційний підхід у розумінні світового порядку формувався як альтернатива європоцентричному та державоцентричному баченню міжнародної політики. Його інтелектуальні витоки слід шукати у відомій праці А. Тойнбі *A Study of History* [18], який розглядав цивілізації як основні історичні спільноти й пропонував досліджувати історію людства не через окремі держави чи нації, а через розвиток локальних цивілізацій. Хоча А. Тойнбі не розробляв теорії світового порядку в сучасному розумінні, його ідея про цивілізації як самостійні історичні спільноти заклала теоретичне підґрунтя для подальших цивілізаційних інтерпретацій міжнародних відносин і світової політики.

Вагомий внесок у розвиток цивілізаційного підходу до розуміння міжнародних відносин зробив С. Гантінгтон. У праці *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (1996) він запропонував нову парадигму аналізу міжнародної політики після завершення холодної війни, відповідно до якої цивілізаційний чинник дедалі більше визначає характер міжнародних взаємодій. «У світі після завершення холодної війни світова політика вперше в історії стала одночасно багатопольною та багатоцивілізаційною... Національні держави залишаються головними акторами світової політики. Їхня поведінка, як і раніше, визначається прагненням до влади та добробуту, проте дедалі більшою мірою на неї впливають культурні пріоритети, спільні риси та відмінності. Найважливішими угрупованнями держав більше не є три блоки часів холодної війни, а сім або вісім провідних цивілізацій світу... У цьому новому світі локальна політика є політикою етнічності, тоді як глобальна політика є політикою цивілізацій. Суперництво наддержав поступається місцем зіткненню цивілізацій» [11, с. 21, 28]. На думку дослідника, світова політика вступила в етап, коли цивілізаційна ідентичність стає одним із головних чинників формування союзів, конфліктів і трансформації світового порядку.

Ґрунтовну спробу поглянути на сучасну міжнародну систему у більш широкій історичній перспективі зробили Б. Бузан і Р. Літл у своїй праці *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations* (2000). Вони критикують євроцентризм і державоцентризм теорії міжнародних відносин, доводячи, що сучасна

глобальна міжнародна система має витoki не лише в європейській історії, а й у значно давнішій Афро-Євразійській системі взаємодії. «Замість того щоб шукати витoki сучасної міжнародної системи виключно в історії Європи, ми стверджуємо, що її справжньою історичною передумовою була значно ширша історія Афро-Євразії. Насправді зрозуміти походження та сутність міжнародної системи, а також адекватно осмислити її сучасний розвиток можна лише через усвідомлення її неєвропейського виміру» [6, с. 20]. Автори запропонували макроісторичний підхід до аналізу міжнародних систем, відмовившись від європоцентричного бачення міжнародних відносин як продукту виключно Вестфальської системи. Вони доводять, що міжнародні системи існували задовго до виникнення сучасної держави та формувалися в різних цивілізаційних просторах, взаємодіючи між собою через політичні, економічні, військові й соціокультурні зв'язки. Такий підхід заклав теоретичні основи для переосмислення історії міжнародних відносин у глобальному, а не лише західноцентричному контексті. Разом із тим, вони не розглядають цивілізацію у якості основної аналітичної категорії, через недостатню операціоналізованість цього поняття, надаючи перевагу міжнародній системі, яка включає три взаємопов'язані елементи: спроможність до взаємодії, процес і структуру. «Ми визнаємо, що цивілізації є важливими одиницями світової історії. Однак досі не було здійснено спроби визначити ключові процеси та структури, які характеризують цивілізацію... Нещодавно Макніл (1998) сам визнав слабкі сторони цивілізаційного підходу й зазначив, що кращою концептуальною рамкою є те, що ми називаємо «спроможністю до взаємодії» (interaction capacity). Ми ж показуємо, що хоча ця спроможність справді відіграє вирішальну роль у світовій історії, її теоретичне значення повністю розкривається лише тоді, коли вона аналізується разом із процесами та структурами» [6, с. 8].

У контексті дискусії про кризу ЛМП, з'явилася праця Г. Кіссінджера *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History* (2014), в якій він звернувся до цивілізаційних аспектів питання про власне світовий порядок. На його думку: «Термін «світовий порядок» описує концепцію, якої дотримується регіон або цивілізація стосовно природи справедливих домовленостей і розподілу влади і яка вважається прийнятною для всього світу. «Міжнародний порядок» є практичним застосуванням цієї концепції на значній частині земної кулі – достатньо великій, аби вплинути на глобальний баланс сил. «Регіональні порядки» передбачають ті ж принципи, які застосовуються до певної географічної області» [13, с. 9]. Далі він стверджує, що такі порядки ґрунтуються на «наборі загальноприйнятих правил, які визначають межі допустимих дій, і балансі сил, що примушує до

стриманості в разі порушення правил, запобігаючи підкоренню однією політичною одиницею всіх інших» [13, с. 9].

На його думку, «ніякого справжнього глобального «світового порядку» ніколи не було» [13, с. 2]. Те що сьогодні вважається порядком винайдено у Західній Європі на мирній конференції після закінчення Тридцятилітньої війни (1618–1648), хоча її учасники не думали, що вони закладають основу системи, яка буде застосовуватися в глобальних масштабах. Більшість континентів і цивілізацій не брали участі у виробленні правил сучасного (Вестфальського) порядку. Вестфальська система поширилася по всьому світу як кістяк міжнародного порядку, що охоплює численні цивілізації і регіони, адже європейські країни в процесі експансії несли з собою шаблон власного міжнародного порядку. Сьогодні вже глобальна Вестфальська система – те, що прийнято називати світовим співтовариством, – докладає зусиль, щоб послабити анархічну природу світу з допомогою розгалуженої мережі міжнародних правових і організаційних структур, покликаних сприяти відкритій торгівлі та стабільності міжнародної фінансової системи, встановити прийнятні принципи вирішення міжнародних конфліктів, а також впровадити обмеження у веденні воєн, якщо вони все ж відбуваються. Ця міждержавна система сьогодні охоплює кожен культуру і регіон. Її інституції забезпечили нейтральні рамки для взаємодії різних спільнот – значною мірою незалежно від їхніх цінностей [13, с. 3-4]. Проте, більшість континентів і цивілізацій не брали участі у виробленні правил сучасного (Вестфальського) порядку. Натомість вони виробили своє бачення упорядкування світу. Г. Кіссінджер вказує, зокрема на *китайську, ісламську та американську* версії світового порядку, що історично склалися [13, с. 4-6].

Кіссінджер не розглядає цивілізації як самостійних акторів міжнародної політики. Водночас він доводить, що сучасний світовий порядок уже не може ґрунтуватися виключно на західній, насамперед вестфальській, моделі міжнародних відносин. На його думку, різні регіони світу сформували власні історичні уявлення про легітимність, суверенітет і політичний порядок, а тому майбутній світовий порядок має враховувати множинність політичних традицій і культурно-цивілізаційних моделей розвитку. Саме тому головним викликом ХХІ ст. він вважає формування такого порядку, який поєднав би різні цивілізаційні уявлення про міжнародну легітимність без руйнування основ міжнародної стабільності. «Сучасний пошук світового порядку вимагатиме узгодити стратегії зі створення концепцій порядку в різних регіонах, а тоді зв'язати ці регіональні порядки один з одним» [13, с. 371].

Деякі автори, зокрема К. Кокер [7] і Р. Хігготт [10], прагнучи пояснити драматичні трансфор-

мації у сучасній світовій політиці з урахуванням цивілізаційного чинника, звертаються до концепції «цивілізації-держави» («civilisation-state»), яку, свого часу, популяризували М. Жак і Чжан Вейвей досліджуючи досвід Китаю. Проте їх цікавить не стільки дослідження цивілізації-держави, скільки питання: як поява цивілізаційних держав змінює міжнародну систему та сприяє формуванню нового, цивілізаційно плюралістичного світового порядку.

Так, вихідним положенням концепції Р. Хіггота у праці *States, Civilisations, and the Reset of World Order* (2022) є твердження, що після завершення холодної війни ліберальний міжнародний порядок перестав сприйматися як універсальна модель організації міжнародного життя. Зростання впливу Китаю, Індії, росії, Туреччини та інших незахідних держав супроводжується посиленням цивілізаційних наративів, які ставлять під сумнів універсальність західних політичних цінностей. Розглядаючи феномен цивілізації-держави, Хігготт підкреслює, що його поява означає принципову зміну підходів до легітимації світового порядку: «Саме поняття цивілізації фактично заперечує існування універсальних цінностей і насамперед тих ліберальних принципів, які визначали розуміння світового порядку в провідних західних демократіях... Для цивілізаційних держав не існує універсальних політичних істин; існують лише партикулярні цивілізаційні істини, що ґрунтуються на історії, ідентичності, культурі та, в окремих випадках, расі» [10, с. 48].

Разом із тим автор не закликає до відмови від міжнародного співробітництва або формування ізольованих цивілізаційних блоків. Навпаки, одним із центральних положень його концепції є необхідність пошуку нових механізмів взаємодії між державами, які представляють різні цивілізаційні традиції: «Здатність зрозуміти суперечливий, а подекуди й безпосередньо конкурентний характер взаємовідносин між державами та цивілізаціями, а також те, наскільки ці актори зможуть досягти взаємного пристосування (*accommodation*), визначатиме майбутнє будь-якого нового світового порядку» [10, с. 48-49]. Таким чином, на відміну від концепції «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона, Хігготт розглядає цивілізаційне різноманіття не як приреченість на конфлікт, а як нову політичну реальність, яка потребує вироблення механізмів взаємного пристосування та діалогу. Йдеться не про усунення цивілізаційних відмінностей, а про їх політичне визнання та інституційне узгодження. Відповідно, стабільність світового порядку залежатиме від здатності держав співіснувати попри відмінності історичних традицій, політичних культур і систем цінностей.

Р. Хігготт формулює декілька тез щодо майбутнього світового порядку, серед яких ключове значення мають такі положення: криза ліберального порядку не означає відмови від міжнародного спів-

робітництва; державний суверенітет залишається фундаментальним принципом міжнародної системи; світова політика стає дедалі більш культурно й цивілізаційно різноманітною; реформування глобального управління є необхідною умовою стабільності; суперництво між США та Китаєм не повинно перерости в нову холодну війну; розвиток інституціоналізованого цивілізаційного діалогу є передумовою формування нового світового порядку [10, с. 120-134].

Мабуть найбільш послідовним прихильником ідеї про визначальну роль цивілізаційного чинника у становленні світового порядку є канадійсько-американський дослідник А. Ачар'я [1; 2; 3; 4]. Центальною ідеєю його концепції є критика європоцентризму теорії міжнародних відносин та обґрунтування необхідності переходу до глобальних міжнародних відносин (Global International Relations, Global IR), що враховує історичний досвід усіх цивілізацій, а не лише Заходу. На думку дослідника, міжнародний порядок виник не у Вестфальській Європі XVII ст., а формувався протягом тисячоліть унаслідок взаємодії різних цивілізацій, які створювали власні моделі політичної організації, дипломатії, торгівлі та міждержавних відносин.

Сам А. Ачар'я визначає світовий порядок як «спосіб, у який світ – або значна його частина – організований політично, економічно та культурно, а також як те, як структури влади, економічні зв'язки, політичні ідеї та лідерство функціонують із метою забезпечення стабільності та миру людства» [4, с. 6]. Як і Г. Кіссінджер, він відмовляється від уявлення про єдиний універсальний світовий порядок. На його думку, в історії існувало багато світових порядків, які необов'язково охоплювали весь світ і скоріше мали регіональний характер. До «піднесення Заходу» і початку європейської колоніальної експансії існували: класичний близькосхідний порядок, індійський світовий порядок, китайський світовий порядок, ісламський світовий порядок, світовий порядок Індійського океану [1, с. 271-283]. Вони могли набувати різних форм – імперій, систем незалежних держав або данницьких систем – але всі виконували подібну функцію: організовували відносини між політичними спільнотами та забезпечували певний рівень порядку. Навіть якщо ці порядки не були глобальними, їхні творці сприймали їх як універсальні в межах відомого їм світу. При цьому світовий порядок тісно пов'язаний із фундаментальною дихотомією «хаос – порядок». У різних цивілізаціях ця логіка слугувала обґрунтуванням політичної влади та міжнародної ієрархії: від давніх імперій до сучасних держав. При цьому, порядок для А. Ачар'ї – це не лише стабільність. Він також включає економічний добробут, справедливість і людську гідність, хоча історично саме стабільність найчастіше мала пріоритет над іншими цілями [4, с. 6-10].

Для А. Ачар'я саме цивілізації є основними одиницями аналізу у розумінні світового порядку. З позицій концепції Global IR дослідження міжнародних відносин має відображати їхню глобальну історичну спадщину. «Якщо вихідною одиницею аналізу обрати цивілізації, а не національні держави, можна отримати значно ширше уявлення про те, як сформувався сучасний світовий порядок. Захід запропонував низку ключових ідей у сфері дипломатії, державного управління та економічного обміну, які сьогодні становлять важливу складову науки про міжнародні відносини. Водночас інші цивілізації розробляли аналогічні підходи ще раніше й робитимуть це надалі» [1, с. 287]. «Цивілізації є фундаментальними одиницями світового порядку так само, як національні держави є базовими одиницями міжнародної системи ... Натомість поняття «світовий порядок» виходить за межі категорії «міжнародне» і дає змогу аналізувати значно ширше коло політичних систем та взаємовідносин між ними» [1, с. 268-269].

Ачар'я розвиває ідею, що світовий порядок є не статичною структурою, а історично змінною системою, яка формується під впливом широкого кола акторів. На відміну від традиційних реалістичних і ліберальних підходів, що акцентують увагу на великих державах, він наголошує на ролі регіонів, міжнародних організацій, норм, культурних традицій та цивілізацій у процесі конструювання міжнародного порядку. Світовий порядок постає як результат постійної взаємодії різних центрів політичної, економічної та культурної сили, а його еволюція визначається не лише балансом сил, а й зміною ідей, цінностей та моделей легітимності. Полемізуючи з С. Гантінгтоном, він зазначає, що «цивілізації не завжди вступають у конфлікт одна з одною; значно частіше вони мирно взаємодіють, взаємно навчаються та запозичують одна в одної досвід. Багато сучасних цивілізацій мають гібридний і синкретичний характер, сформований саме завдяки такому взаємному навчанню» [1, с. 287].

У своїх працях, починаючи з *The End of American World Order* (2014), А. Ачар'я просуває концепцію постзахідного мультиплексного світового порядку (*Multiplex World Order*), що йде на зміну американській гегемонії. Йдеться про «плюралістичний, децентрований, або багаточивілізаційний, світовий порядок, що формується. Такий світовий порядок не перебуватиме під домінуванням жодної окремої держави чи цивілізації. Водночас він характеризуватиметься інтенсивними потоками ідей, товарів, капіталів та інших форм економічної взаємодії. Це також не буде безшовний і безкордонний світ, як це ще донедавна передбачали деякі дослідники. Майбутній світовий порядок вирізнятиметься різноманітністю ідей та ідеологій – демократії, комунітаризму, авторитаризму, екстремізму, популізму та інших, – а не домінуванням єдиної політичної

чи економічної ідеології, як свого часу припускав Ф. Фукуяма у своїй концепції «кінця історії». Попри багатокультурний характер, цей світовий порядок не обов'язково буде позначений «зіткненням цивілізацій» [1, с. 287]. Найближчим історичним аналогом мультиплексного світу А. Ачар'я, вважає світовий порядок Індійського океану.

Висновки. Отже, можна констатувати, що цивілізаційний підхід поступово утверджується як самостійний напрям дослідження трансформації сучасного світового порядку, пропонуючи альтернативу традиційним державоцентричним і євроцентричним інтерпретаціям міжнародної політики. На відміну від більшості концепцій, які пояснюють майбутній світовий порядок насамперед зміною балансу сил між великими державами або трансформацією полярності міжнародної системи, представники цивілізаційного підходу розглядають його крізь призму взаємодії різних цивілізаційних моделей розвитку, історичних традицій та нормативних систем. Попри відмінності у поглядах окремих авторів, їх об'єднує прагнення подолати обмеження класичної теорії міжнародних відносин, розширивши її аналітичний інструментарій за рахунок включення цивілізаційного виміру світової політики.

Порівняльний аналіз концепцій Г. Кіссінджера, Р. Хіггота, А. Ачар'ї та інших авторів дозволяє зробити висновок, що, попри різне трактування ролі цивілізацій, усі вони виходять із визнання неможливості збереження майбутнього світового порядку на основі виключно західної нормативної моделі. Разом із тим, попри цивілізаційну різноманітність, новий світовий порядок не обов'язково матиме конфліктний характер.

Цивілізаційний підхід має значний пояснювальний потенціал для аналізу сучасної трансформації світового порядку, оскільки дозволяє розглядати його не лише як наслідок зміни співвідношення сил між державами, а й як результат зростання ролі цивілізаційної ідентичності, культурно-історичних традицій та нормативного плюралізму у світовій політиці. Водночас більшість сучасних концепцій не протиставляють цивілізації державам як основним суб'єктам міжнародних відносин, а розглядають цивілізаційний чинник як важливе джерело політичної легітимності та формування альтернативних моделей світового порядку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Acharya A. Before the Nation-State: Civilizations, World Orders, and the Origins of Global International Relations. *The Chinese Journal of International Politics*. 2023. Vol. 16, № 3. P. 263–288 DOI: <https://doi.org/10.1093/cjip/poad011>
2. Acharya A. *Constructing Global Order: Agency and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 215 p.
3. Acharya A. *The End of American World Order*. Cambridge: Polity Press, 2014. 150 p.

4. Acharya A. The once and future world order : why global civilization will survive the decline of the West. New York : Basic Books, 2025.
5. Allison G. The Myth of the Liberal Order: From Historical Accident to Conventional Wisdom. *Foreign Affairs*. 2018. Vol. 97, № 4. P. 124-133.
6. Buzan B., Little R. International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations. New York: Oxford University Press, 2000. 452 p.
7. Coker C. The rise of the civilizational state. Cambridge: Polity Press, 2019. 256 p.
8. Glaser C. L. A Flawed Framework: Why the Liberal International Order Concept Is Misguided. *International Security*. Spring 2019. Vol. 43, № 4. P. 51–87. DOI: https://doi.org/10.1162/isec_a_00343
9. Haas R. How a World Order Ends. And What Comes in Its Wake. *Foreign Affairs*. January / February 2019. Vol. 98, № 1. P. 22–30.
10. Higgott R. A. States, civilisations, and the reset of world order. Abingdon, Oxon ; New York, NY : Routledge, 2022. 165 p.
11. Huntington S. P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster, 1996. 367 p.
12. Ikenberry G. J. A World Safe for Democracy: Liberal Internationalism and the Crises of Global Order. New Haven: Yale University Press, 2020. 432 p.
13. Kissinger H. World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History. New York: Penguin Press, 2014. 420.
14. Mearsheimer J.J. Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order. *International Security*. Spring 2019. Vol. 43, № 4. P. 7–50. DOI: https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00342
15. Munich Security Report 2025: Multipolarization / Edited by Tobias Bunde, Sophie Eisentraut and Leonard Schütte. Munich: Munich Security Conference, February 2025. DOI: <https://doi.org/10.47342/EZUC8623>
16. Munich Security Report 2026: Under Destruction / Edited by Tobias Bunde and Sophie Eisentraut. Munich: Munich Security Conference, February 2026. DOI: <https://doi.org/10.47342/JWIE5806>
17. Schweller R. L. Broken Cycle: World Politics in the Age of Dissent. Cambridge: Cambridge University Press, 2026. 323 p.
18. Toynbee A. J. *A Study of History*. Abridged by D. C. Somervell. Oxford : Oxford University Press, 1972. 576 p.

A civilizational perspective on the future world order

Shuliak Serhii Viktorovych

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Relations
University of Customs and Finance
Volodymyr Vernadsky str., 2/4, Dnipro,
Ukraine
ORCID: 0000-0001-6499-2000

Beresten Yuriy Volodymyrovych

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of History and Theory of State and Law
University of Customs and Finance
Volodymyr Vernadsky str., 2/4, Dnipro,
Ukraine
ORCID: 0009-0000-0396-1577

The crisis and even disintegration of the Liberal International Order (LIO), established after the Second World War and based on the combination of American leadership, multilateral institutions, an open economy, cooperative security, and solidarity among liberal democracies, are now widely recognized. This has prompted scholars to explore possible alternatives to the existing order. The relevance of this study is further reinforced by the rise of non-Western centres of power, the crisis of the universalist foundations of the liberal order, and the growing importance of cultural and civilisational factors in world politics.

The purpose of the article is to examine the specific features of interpreting the future world order through the prism of the civilisational problematique. The methodological framework combines comparative political-theoretical analysis, discourse analysis, and the systems approach, making it possible to compare the principal conceptions of the future world order and identify their common and distinctive features.

The article focuses on the approaches of scholars who interpret the future world order from a civilisational perspective. It traces the intellectual origins of the civilisational approach in the works of Arnold J. Toynbee, Samuel P. Huntington, Barry Buzan, and Richard Little, and analyses the conceptions of world order developed by Henry Kissinger, Richard Higgott, and Amitav Acharya. The study demonstrates that the civilisational approach emerged as an alternative to Eurocentric and state-centric interpretations of international relations by offering a broader historical perspective on world politics.

The article argues that, despite differences in their understanding of the role of civilizations, contemporary proponents of the civilisational approach share the view that the future world order cannot be sustained on the basis of an exclusively Western normative model. Instead, the future world order is conceptualised as a polycentric system founded on the interaction of diverse civilisational models, normative pluralism, and reformed mechanisms of global governance. It is concluded that the civilisational approach possesses considerable heuristic potential for analysing the transformation of world order, as it explains this process not only through shifts in the balance of power but also through the growing significance of civilisational identity, historical experience, and cultural and normative factors in world politics.

Key words: international relations, world order, Liberal International Order, civilization, civilisational approach, civilisation-state, multiplex world order.

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.09.2026